

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

КОВАЛЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 658.114.5:[637.134:663.911.3]

**ВПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, м. Київ.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Череп Алла Василівна,
Запорізький національний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України, декан економічного факультету,
завідувач кафедри фінансів та кредиту.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Войнаренко Михайло Петрович,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України, проректор з науково-педагогічної
роботи – перший проректор;

кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник
Левковська Людмила Володимирівна
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»,
провідний науковий співробітник відділу
інноваційного та науково-технологічного
розвитку.

Захист відбудеться «27» травня 2011 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 у Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68, ауд. А-311.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий «22» квітня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Марченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки підприємства харчової промисловості, в тому числі молокопереробні, організують свою діяльність, використовуючи різні форми інтеграційних зв'язків. Але вони не достатньо сприяють стратегічному розвитку підприємств та компаній, оновленню їх технічної та технологічної бази, виробництву конкурентоспроможної продукції, залученню довгострокових інвестицій.

У зв'язку з цим виникає проблема формування об'єднань молокопереробних підприємств, які могли б інтегрувати свої зусилля з метою досягнення ефекту масштабу, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та економічного зростання регіону і країни в цілому. Тому для створення замкнутих виробничих ланцюжків – від розробки технології до продажу готової конкурентоспроможної продукції – сьогодні виникає потреба у формуванні нових форм об'єднань підприємств однієї або декількох галузей – кластерів.

Кластерна модель є одним з механізмів інтеграції промислових підприємств, що чинить непрямий вплив на їх розвиток через створення умов для бізнесу. Цей підхід ґрунтується на врахуванні позитивних синергетичних ефектів.

Сучасний світовий досвід репрезентує кластерний підхід як механізм ефективного розвитку підприємств, який знайшов своє відображення у працях зарубіжних авторів: М. Альберта, Т. Андерссона, Т. Бреннера, М. Вебера, Н. Волкової, Я. Дранева, Ф. Котлера, А. Маршалла, М. Мескона, А. Міграняна, М. Портера, М. Райсс, Ф. Рейнса, П. Санлі, С. Суїні, В. Трет'яка, Є. Дж. Фезера, І. Ферової, Фр. Хедоурі, Т. Цихан, Д. Ялова та інших.

Значний внесок в адаптацію кластерного підходу до вітчизняних умов зробили українські вчені В. Г. Андрійчук, П. П. Борщевський, Н. М. Внукова, М. П. Войнаренко, П. І. Гайдуцький, В. М. Геєць, В. Г. Грановська, О. І. Гуменюк, Л. В. Дейнеко, О. І. Драган, І. Г. Кириленко, Л. В. Левковська, Б. Й. Пасхавер, П. Т. Саблук, Г. А. Семенов, С. І. Соколенко, В. Г. Федоренко, А. В. Череп та інші.

У роботах цих авторів висвітлюються проблеми організації та управління кластерами; створення конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності; впровадження інновацій та залучення інвестицій підприємствами, що входять в кластер; визначення ефективності діяльності кластерів та їх вплив на зростання внутрішнього валового продукту і економічний розвиток країни.

Незважаючи на те, що дослідженню кластерного підходу до інтеграції промислових підприємств приділяється велика увага, проблема об'єднання молокопереробних підприємств залишається актуальною і недостатньо вивченою.

Необхідність розробки науково-обґрунтованих підходів до механізму впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості, недостатній рівень дослідження цього питання, його теоретична і практична значущість зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її актуальність і цільову спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи ДВНЗ «Запорізький національний університет» за держбюджетною темою «Оптимізація структури експортного потенціалу регіону» (номер державної реєстрації № 0106U008398), де автором здійснено оцінку стану і тенденцій розвитку підприємств агропромислового комплексу України та Запорізької області, запропоновано основні напрямки взаємодії підприємств сільського господарства і харчової промисловості та шляхи підвищення ефективності їх діяльності.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій з впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств.*

Відповідно до поставленої мети в дисертації сформульовані такі науково-практичні завдання:

- визначити сутність та зміст понять: “кластер”, “кластерна модель”, “механізм впровадження кластерної моделі”, систематизувати та доповнити існуючі класифікації кластерів, узагальнити переваги від створення кластерів для державних органів влади та бізнесу;

- ідентифікувати основні напрямки впливу кластерів підприємств на економіку регіону;

- виявити передумови створення кластерів підприємств у молочно-промисловому комплексі Запорізького регіону;

- систематизувати основні завдання, що постають перед органами державної влади та підприємствами при формуванні кластерів;

- обґрунтувати ефективність інвестиційного проекту зі створення сировинної бази для молокопереробних підприємств;

- сформулювати модель молочнопромислового кластера підприємств Запорізької області;

- розробити механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості;

- запропонувати методичний підхід до оцінки ефективності функціонування підприємств у складі кластера та визначити ефект від створення молочнопромислового кластера у Запорізькому регіоні.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку молокопереробних підприємств, що потребують створення сприятливих умов для ефективної співпраці за рахунок впровадження кластерної моделі.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості як інноваційної організаційної форми.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є загальнонаукові та конкретні економічні методи: історичний (дослідження еволюції підходів до визначення поняття «кластер» (параграф 1.1)); від абстрактного до конкретного (аналіз термінологічного апарату та класифікації

кластерів (параграф 1.1)); діалектичний (пізнання закономірностей створення кластерів (параграф 1.2)); системного і ситуаційного аналізу, логічного узагальнення (визначення характеристик та основних аспектів діяльності кластерів (параграфи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1), переваг від створення кластерів та основних напрямків впливу кластерів підприємств на розвиток економіки регіону та країни (параграфи 1.2, 3.1), розробка механізму впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості (параграф 3.1)); динамічних рядів (аналіз статистичних даних (параграфи 2.2, 2.3, 2.4)); моделювання (розробка методичних підходів до оцінки ефективності функціонування підприємств у складі кластера (параграф 3.2), обґрунтування необхідності та передумов створення кластера підприємств у молочно-промисловому комплексі (параграфи 2.2, 2.3)); бенчмаркінг (узагальнення практики впровадження кластерної моделі розвитку промислових підприємств (параграфи 1.3, 2.1)).

Інформаційною базою дослідження стали: нормативно-правові акти України, статистична звітність Державного комітету статистики України, Головного управління статистики у Запорізькій області, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головного управління економіки Запорізької обласної державної адміністрації, Управління економіки Вільнянської районної державної адміністрації, навчальні посібники, монографії, автореферати дисертацій українських та зарубіжних учених, періодичні українські та зарубіжні видання, матеріали Інтернет-джерел та результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні механізму впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості.

У дисертаційній роботі на захист винесено такі положення:

вперше:

- розроблено механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості як дієвого інструменту стимулювання процесів оптимального використання ресурсного потенціалу шляхом створення сприятливих умов для суб'єктів господарювання, в якому запропоновано чіткі, адаптовані до підприємств етапи формування та розвитку кластера, що дозволить молокопереробним підприємствам діагностувати свою діяльність, визначати основні напрямки розвитку, здійснювати моніторинг зовнішнього середовища, розробляти та реалізовувати проекти зі створення молочнопромислових кластерів, визначати результативність і ефективність функціонування кластера та оцінювати вплив кластера на економіку регіону;

удосконалено:

- загальну схему кластерної моделі об'єднання підприємств, установ та організацій, державних органів влади і інституцій, в якій більш детально конкретизовані потенційні учасники кластера, що дозволить врахувати взаємозв'язки підприємств-учасників кластера та їх вплив на подальше зростання економіки регіону;

- методичний підхід до оцінки ефективності функціонування підприємств у складі кластера, який, на відміну від існуючих, надає можливість оцінити темпи розвитку підприємств-учасників кластера за певними видами ефектів, що виникають у тій чи іншій сфері, а саме: економічним, соціальним, інноваційним та податковим. Запропонований підхід дозволяє також оцінювати та порівнювати ефективність діяльності різних кластерів;

дістали подальший розвиток:

– понятійно-категоріальний апарат теорії кластерного розвитку, зокрема уточнено та поглиблено поняття:

“кластер”, яке запропоновано розуміти як добровільне неформальне об’єднання географічно-близьких підприємств-виробників, постачальників сировини, торговельних посередників та обслуговуючих підприємств однієї чи декількох галузей з місцевими органами влади, науковими установами та фінансовими інституціями, метою якого є взаємне підвищення ефективності, конкурентоспроможності та соціально-економічного зростання регіону;

“кластерна модель”, яке запропоновано розуміти як систему об’єднання підприємств, установ та організацій з метою досягнення синергетичних ефектів за рахунок взаємовигідної співпраці географічно наближених один до одного постачальників, виробників і торговельних посередників за сприяння державних органів влади, наукових і науково-дослідних інститутів та відповідних інституцій інфраструктури;

“механізм впровадження кластерної моделі”, під яким запропоновано розуміти комплекс дій, певним чином впорядкованих і спрямованих на розвиток підприємств та соціально-економічне зростання регіону через створення кластерів;

– класифікація кластерів, яка найбільш повно охоплює основні класифікаційні ознаки, а саме: географічну, галузеву, структурну, розвитку та інтеграції, що дозволить підприємствам приймати вірні управлінські рішення щодо формування та розвитку кластерів підприємств харчової промисловості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій та методичних положень, які можуть бути використані в практичній діяльності молокопереробних підприємств та державних органів влади.

Результати дослідження автора знайшли застосування у діяльності Управління регуляторної політики та підприємництва Головного управління економіки Запорізької обласної державної адміністрації щодо створення в регіоні інноваційних кластерів при розробці „Стратегії регіонального розвитку Запорізької області до 2015 року” (довідка № 01-06/0964 від 24.12.2010 р.), а також Управління економіки Вільнянської районної державної адміністрації щодо вивчення можливостей об’єднання підприємств молочної промисловості в кластер (довідка № 01-06/0964 від 24.11.2010 р.).

Запропоновано інвестиційний проект створення тваринницького комплексу як сировинної бази для молокопереробних підприємств Запорізької області з метою пошуку Запорізькою торгово-промисловою палатою потенційних інвесторів (довідка № 12.2/25 від 02.11.2010 р.).

Запропоновано механізм підвищення ефективності діяльності молокопереробних підприємств Запорізької області, зокрема: ВАТ «Вільнянський маслозавод» (довідка № 347 від 11.11.2010 р.), ВАТ «Новомиколаївський молокозавод» (довідка № 258 від 16.11.2010 р.), ТОВ «Виробниче об'єднання «Моліс»» (довідка № 347 від 11.11.2010 р.) та конкурентоспроможності їх продукції за рахунок об'єднання в молочнопромисловий кластер та скорочення витрат на придбання сировини і виробництво готової продукції.

Особистий внесок здобувача. Основні положення та висновки дисертації отримані автором самостійно. У роботі викладено авторський підхід до розробки теоретичних і практичних аспектів впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості як інноваційної організаційної форми їх взаємодії з іншими учасниками ринку, державними органами влади та інституціями інфраструктури. У наукових працях, опублікованих за темою дисертації у співавторстві, здобувачу належать результати, що безпосередньо стосуються оцінки стану і тенденцій розвитку підприємств харчової промисловості, в тому числі молокопереробних, розробки механізму ефективного їх функціонування за рахунок впровадження кластерної моделі, підвищення їх конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були апробовані на 11 міжнародних, всеукраїнських та університетських науково-практичних конференціях: „Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів” (м. Запоріжжя, 2006 р.), „Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2007 р.), „Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави” (м. Дніпропетровськ, 2008 р.), „Сучасні тенденції розвитку менеджменту” (м. Запоріжжя, 2009 р.), „Наука і вища освіта” (м. Запоріжжя, 2010 р.), „Державно-приватне партнерство: наукові засади та практика реалізації” (м. Ялта, 2010 р.), „Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах” (м. Київ, 2010 р.), „Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (м. Київ, 2010 р.), „Стратегія якості у промисловості і освіті” (м. Варна (Болгарія) 2010 р.), „Бізнес та умови його розвитку: національний та міжнародний дискурси” (м. Донецьк, 2010 р.), „Проблеми управління економічним потенціалом регіонів” (м. Запоріжжя, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 24 наукових працях загальним обсягом 6,93 друк. арк., з них 13 – у наукових фахових виданнях обсягом 5,53 друк. арк., з яких особисто автору належать 4,85 друк. арк., в інших виданнях – 11 публікацій обсягом 1,4 друк. арк., з яких особисто автору належать 0,82 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 274 сторінки тексту, з яких основна частина займає 218 сторінок. Робота містить 65 таблиць, 10 з яких займають повні сторінки, 15 рисунків, 2 з яких займають повні сторінки, та 14 додатків. Список використаних джерел містить 169 найменувань і займає 34 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації та публікації результатів.

У першому розділі – **“Теоретичні засади формування кластерної моделі розвитку промислових підприємств”** – визначено сутність та зміст кластерних об'єднань підприємств як інноваційної організаційної форми взаємодії державних органів влади та бізнесу, здійснено класифікацію кластерів, визначено теоретичні аспекти формування структури та стратегії розвитку кластерів, проаналізовано досвід впровадження кластерної моделі розвитку підприємств світу та України.

Кластерна модель розвитку підприємств вже довела свою ефективність. Кластери визнано у всьому світі як ефективний засіб формування національних конкурентних переваг, підвищення ефективності виробництва за рахунок вертикальної та горизонтальної інтеграції як окремих підприємств, так і галузей в цілому. Як основа загальнодержавної промислової політики, кластерний підхід є базою для діалогу між представниками підприємницького сектора та державними органами влади і дає змогу підвищити ефективність взаємодії приватного сектора, державних органів влади, дослідних і освітніх установ. Кластерна форма організації бізнесу надає можливість створення нових форм об'єднання знань, стимулює виникнення інновацій і підтримує їх. Ефективне функціонування кластерів підприємств тієї чи іншої галузі господарства створює передумови для соціально-економічного зростання економіки регіону та країни в цілому. Аналіз досвіду високорозвинених країн світу дозволив визначити, що саме кластерна модель необхідна українським підприємствам, адже кластери стають новою формою регіонального та промислового розвитку, тобто на ринку конкурують не окремі підприємства, а цілі комплекси, об'єднані загальною метою, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації та інтеграції досвіду і ресурсів, тим самим підвищують рівень економічного зростання країни.

Проведений аналіз теоретичних підходів українських та зарубіжних учених до визначення поняття “кластер” показав, що у трактуваннях науковцями змісту цієї категорії простежується відносно концептуальна єдність. В той же час автори використовують різні підходи до визначення поняття “кластер”, роблячи акцент на тих аспектах, які найбільш повно відповідають їхнім науковим інтересам та колам вирішуваних проблем.

На основі термінологічного аналізу сформульовано авторське визначення понять “кластер”, “кластерна модель” та “механізм впровадження кластерної моделі”, що дає змогу більш ефективно здійснювати їх практичну реалізацію.

Проаналізовано підходи українських та зарубіжних учених до класифікації кластерів. Виявлено основні ознаки, за якими автори пропонують класифікувати кластери.

Вивчення різноманітних підходів до класифікації кластерів дозволило систематизувати і доповнити існуючі класифікації за основними ознаками: географічною (регіональний, національний (міжрегіональний), міжнародний (в

т. ч. транскордонний) кластери); галузевою (галузевий, міжгалузевий кластери); структурною (кластери, які складаються з малих та середніх підприємств і кластери, створені на базі великих підприємств); розвитку (агломерат (пре-кластер), виникаючий кластер, кластер розвитку, зрілий кластер, кластер трансформації); інтеграції (науково-технічний кластер, виробничий (промисловий) кластер, інфраструктурний кластер і змішаний кластер). Запропонована класифікація кластерів за різними ознаками дозволила визначити види кластерів, а це сприятиме прийняттю обґрунтованих організаційно-управлінських рішень щодо розвитку підприємств та територій на засадах кластеризації.

Дослідження теоретичних аспектів формування структури та стратегії розвитку кластерів дозволили автору зрозуміти природу кластера, сутність процесів, що протікають в ньому і є характерними для його функціонування, виділити переваги, які забезпечуються за умов створення кластера для державних органів влади та бізнесу.

Аналіз сучасного стану впровадження кластерної моделі на підприємствах агропромислового комплексу України, в тому числі на підприємствах харчової промисловості, дозволив автору виділити функціонуючі кластери та структурувати їх за періодом та регіоном виникнення.

Встановлено, що необхідність розвитку певного кластеру повинна бути відзначена у регіональній стратегії. Крім того, повинен існувати консенсус між діловими і адміністративними елітами регіону щодо необхідності розвитку кластерів промислових підприємств.

У другому розділі – **“Сучасний стан впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості Запорізької області”** – ідентифіковано практичні підходи до впровадження кластерної моделі на підприємствах харчової промисловості Запорізької області, обґрунтовано необхідність формування кластерної моделі розвитку підприємств молочнопромислового комплексу Запорізького регіону, проаналізовано передумови створення кластера підприємств у молочнопромисловому комплексі Вільнянського району Запорізької області, здійснено оцінку ефективності функціонування молокопереробних підприємств Запорізької області.

Аналіз сучасного стану впровадження кластерної моделі на підприємствах харчової промисловості Запорізького регіону показав, що в регіоні вже створені та функціонують 3 кластери, 2 з яких – у галузі харчової промисловості: кластер бджільництва «Бджола не знає кордонів» та кластер підтримки місцевих виробників товарів і послуг «Купуй Запорізьке – обирай своє!». Виявлено, що створення кластера підприємств харчової промисловості «Купуй Запорізьке – обирай своє!» дозволило більшості його членів (65 %) забезпечити отримання “докризових” обсягів продажів, на підприємствах збережені робочі місця і вчасно виплачується заробітна плата. У закладах торгівлі, які приєдналися до кластера і виконали всі умови договору до 30 % збільшився обсяг продажу товарів місцевих виробників, що забезпечило збільшення обсягів податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів та, як наслідок, видатків на утримання соціальної сфери регіону.

За результатами аналізу показників розвитку галузі виробництва молока та молочної продукції встановлено, що Запорізька область має найнижчий показник по Україні (287 тис. т), що є наслідком зменшення поголів'я корів та дефіциту сировини для молокопереробних підприємств регіону.

Виявлено, що рівень виробництва молока та молочних продуктів в Запорізькій області у 2009 році склав 41,47 % від норми, а рівень споживання – 52,71 % від норми (табл. 1).

Таблиця 1

**Аналіз динаміки показників пропозиції, попиту і споживання
молока та молочних продуктів (у перерахунку на молоко)
у Запорізькій області за 1990 – 2009 рр.***

Показники		1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Поголів'я корів, тис. голів	Україна	8378	7531	4958	3635	3347	3096	2856	2736,5
	Запорізька обл.	364,8	293,6	134,2	86,0	80,9	73,2	67,1	64,1
	%	4,35	3,9	2,71	2,37	2,42	2,36	2,35	2,34
Середній річний удій від 1 корови, кг	Україна	2863	2204	2359	3487	3652	3665	3793	4049
	Запорізька обл.	2677	1606	1372	2759	3007	2699	2741	3049
	%	93,5	72,87	58,16	79,12	82,34	73,64	72,26	75,30
Виробництво молока, тис. тонн	Україна	24508	17274	12658	13714	13287	12262	11761	11610
	Запорізька обл.	992	583	354	384	376	317	304	287
	%	4,05	3,38	2,8	2,8	2,83	2,59	2,58	2,47
Чисельність населення, тис. осіб	Україна	51891	51518	49176	47111	46785	46518	46249	46000
	Запорізька обл.	2091,6	2094,8	1970,2	1877,2	1861,0	1846,9	1832,9	1821,3
	%	4,06	4,08	4,01	3,99	3,98	3,97	3,96	3,96
Виробництво молока на 1 особу, кг	Україна	472,3	335,3	257,4	291,1	284,0	263,6	254,3	252,4
	Запорізька обл.	474,3	278,3	179,7	204,6	202,0	171,6	165,9	157,6
Рекомендована норма споживання, кг / 1 особу на рік**		380							
Рівень виробництва, у % до норми	Україна	124,3	88,24	67,74	76,61	74,74	69,37	66,92	66,42
	Запорізька обл.	124,8	73,24	47,29	53,84	53,16	45,16	43,66	41,47
Реалізація молока с/г підприємствами, тис. тонн	Україна	18023	6766	2684	2121	2017	1825	1834	1994
	Запорізька обл.	785,0	247,3	87,7	51,5	45,7	35,9	31,3	31,6
	%	4,36	3,66	3,27	2,43	2,27	1,97	1,71	1,58
Споживання молока на 1 особу, кг	Україна	373	244	199	226	235	225	213	212,4
	Запорізька обл.	282	222	162	192	201,6	201,6	201,6	200,3
	%	75,60	90,98	81,41	84,96	85,79	89,60	94,65	94,3
Рівень споживання, у % до норми	Україна	98,16	64,21	52,37	59,47	61,84	59,21	56,05	55,89
	Запорізька обл.	74,21	58,42	42,63	50,53	53,05	53,05	53,05	52,71

* За даними Науково-дослідного інституту харчування та гігієни

** Узагальнено та розраховано автором за даними Державного комітету статистики України та Головного управління статистики у Запорізькій області

Встановлено, що на сучасному етапі в Україні існують великі проблеми з сировиною для молокопереробної галузі: як кількісні, так і якісні. Понад 70 % сировини для виробництва молочної продукції в Україні забезпечують приватні господарства, і тільки 25–30 % – великотоварні ферми. Відповідно впливати на якість сировини за такої структури досить складно.

Аналіз показників розвитку галузі виробництва молока та молочних продуктів свідчить, що для ефективного її розвитку повинен бути ефективним весь ланцюг "виробництво-переробка-збут". Визначено, що одним із механізмів, який довів свою ефективність, є об'єднання підприємств у кластер з метою взаємного підвищення ефективності, конкурентоспроможності та економічного зростання регіону і країни в цілому.

Дослідження передумов створення кластера підприємств у молочно-промисловому комплексі Запорізької області доводить, що головною передумовою є наявність в регіоні незадоволеного попиту на молоко та молочну продукцію, а основною перешкодою є відсутність сировинної бази (тваринницьких комплексів).

Результати розрахунку рентабельності молокопереробних підприємств Запорізької області (табл. 2) свідчать про те, що у 2009 році вона знизилась на всіх трьох досліджуваних підприємствах. Встановлено, що зниження рентабельності виробництва і реалізації молока та молочної продукції є наслідком скорочення в області поголів'я корів, а, відповідно, дефіцитом сировини та зростанням цін на неї.

Таблиця 2

**Результати фінансової діяльності
молокопереробних підприємств Запорізької області за 2007-2009 роки ***

Показник	ВАТ «Вільнянський маслозавод»			ВАТ «Новомиколаївський молокозавод»			ТОВ «Виробниче об'єднання «Моліс»»		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	11 500,0	21 317,0	23 276,0	18 064,0	21 544,0	19 861,0	125309,5	184 283,0	246 689,0
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	11 358,0	19 687,0	24 368,0	16 364,0	19 169,0	18 635,0	111625,6	156 875,0	217 392,0
Валовий прибуток / збиток, тис. грн.	142,00	1 630,00	-1 092,0	1 700,00	2 375,00	1 226,00	13683,90	27 408,00	29 297,0
Рентабельність / збитковість, %	1,25	8,28	-4,48	10,39	12,39	6,58	12,26	17,47	13,48

* Узагальнено та розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств

Проведені розрахунки рентабельності молокопереробних підприємств Запорізької області показали, що по багатьох позиціях товарного асортименту вони є збитковими. Виявлено, що такі показники є наслідком того, що ціни на ринку виявилися нижчими, ніж фактична собівартість виробництва продукції, а також, внаслідок істотних транспортних витрат на закупівлю сировини.

Аналіз розвитку молокопереробних підприємств підтверджує необхідність інвестування у створення тваринницьких комплексів, що, в свою чергу, надасть можливість об'єднати підприємства молочнопромислового комплексу області у кластер та забезпечити таким чином надходження на переробні підприємства якісної сировини та зростання ефективності кожного з учасників кластера.

У третьому розділі – “Розробка механізму впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості Запорізької області” – запропоновано механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості, розроблено методичний підхід до оцінки ефективності функціонування кластерів підприємств, обґрунтовано ефективність інвестиційного проекту зі створення сировинної бази для молокопереробних підприємств Запорізької області та визначено ефективність функціонування підприємств у складі молочно-промислового кластера.

З метою забезпечення синергетичного ефекту від взаємодії всіх учасників кластера розроблено механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств, який наведено на рис. 1. Запропонований механізм дозволить молокопереробним підприємствам здійснити такі послідовні кроки: діагностику своєї діяльності, визначення основних напрямків розвитку, аналіз зовнішнього середовища, розробку і реалізацію проекту зі створення молочнопромислового кластера, визначення результативності і ефективності функціонування кластера, оцінку впливу кластера на економіку регіону.

На основі запропонованого механізму визначено: напрямки впливу кластерів на економіку регіону; основні передумови формування кластерів; основні завдання, що постають перед державними органами влади на всіх її рівнях та підприємствами у зв'язку з формуванням кластерів.

Враховуючи концепцію «Національного ромба» М. Портера, розроблено модель молочнопромислового кластера підприємств Запорізької області, в якій визначено основних учасників кластера та механізм їх взаємодії.

Обґрунтовано ефективність інвестиційного проекту зі створення тваринницького комплексу в Запорізькій області з метою збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної, екологічно чистої сільськогосподарської продукції за рахунок впровадження ресурсно- та енергоощадних, екологічно безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання тварин відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Основними напрямками діяльності створеного тваринницького комплексу будуть: виробництво молока найвищої якості за рахунок використання інноваційних технологій безприв'язного утримання; виробництво високоякісної телятини для реалізації; розведення поголів'я високопродуктивної голштинської породи корів; переробка відходів ферми на біогазовій станції і виробництво електричної енергії, тепла, добрив; виробництво кормової бази.

Загальний обсяг капіталовкладень у створення тваринницького комплексу в регіоні визначено у розмірі 25 млн. дол. США, які можна було б залучити під гарантії держави. Ефективність інвестиційного проекту визначена такими показниками: $NPV = 3,9$ млн. дол. США; $PI = 1,16$; $PP = 8,5$ років; $IRR = 12,9$ %.

Реалізація інвестиційного проекту дозволить сформуванню в регіоні потужну сировинну базу для молокопереробних підприємств, що надасть їм можливість скоротити свої витрати на придбання і транспортування молока, знизити собівартість і ціни реалізації готової продукції, підвищити її рентабельність.

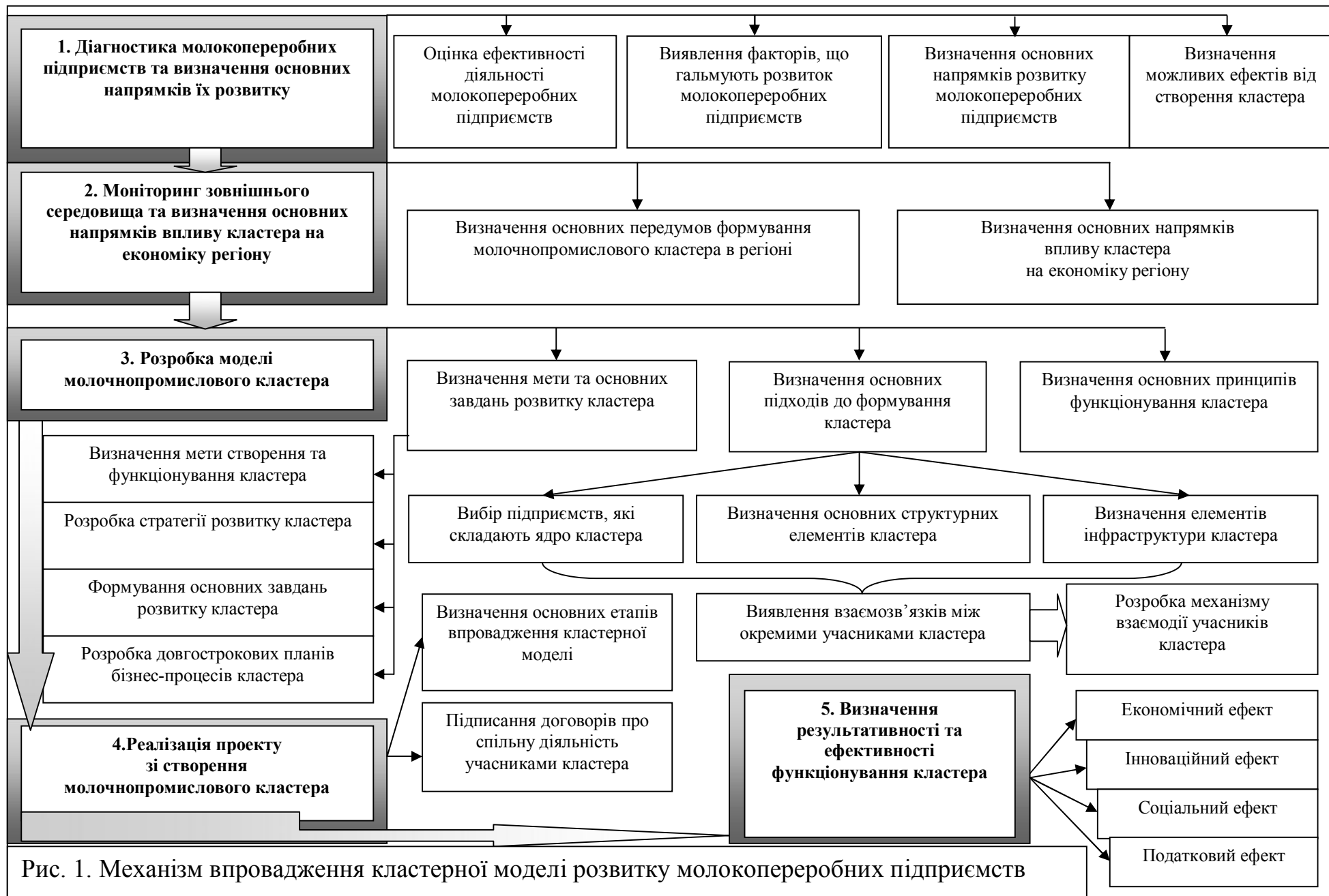

Рис. 1. Механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств

Дослідження підходів українських учених до оцінки ефективності функціонування кластерів дозволило запропонувати авторський методичний підхід, який враховує низку показників, розподілених за певними видами ефектів, що проявляються у тій чи іншій сфері (рис. 2).

Економічний ефект	Соціальний ефект	Інноваційний ефект	Податковий ефект
1. Рентабельність; 2. Обсяги реалізації продукції підприємствами-учасниками кластера; 3. Надходження інвестицій на підприємства кластера.	1. Кількість створених робочих місць у регіоні базування кластера; 2. Рівень доходів населення (середня заробітна плата) в регіоні базування кластера; 3. Темп зростання обсягів споживання продукції кластера внутрішніми споживачами (частка продукції кластера на внутрішньому споживчому ринку).	1. Кількість інноваційно-активних підприємств кластера; 2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції підприємствами кластера.	1. Сума податків до бюджету, що надійшли від підприємств кластера; 2. Сума зборів до бюджету, що надійшли від підприємств кластера.

Рис. 2. Види синергетичних ефектів від створення кластера

Запропонований методичний підхід дозволяє визначити: темпи зростання зазначених на рис. 2 показників по підприємствах, що увійшли до складу кластера; усереднений темп зростання цих показників по кластеру в цілому; усереднені темпи зростання економічного, соціального, інноваційного та податкового ефектів від створення та функціонування кластера, а також порівнювати ефективність діяльності різних кластерів залежно від сфери виникнення ефекту. Особливістю даного підходу є можливість його застосування на всіх етапах функціонування кластера.

На основі запропонованого методичного підходу було здійснено оцінку ефективності функціонування підприємств Запорізької області у складі молочно-промислового кластера. Розрахунки показали, що всі показники більше 1, що свідчить про ефективність роботи підприємств у кластері та доцільність його створення, оскільки до його формування підприємства характеризувались недостатньо високими темпами розвитку.

Визначено, що об'єднання підприємств у кластер надає можливість зниження витрат на закупівлю та транспортування сировини, використання інноваційних технологій у виробництві, зростання: обсягів виробництва та реалізації продукції; обсягів податкових надходжень до бюджету; обсягів надходження інвестицій на підприємства кластера.

Здійснено розрахунки еколого-економічного ефекту від будівництва біогазової станції на створеному тваринницькому комплексі, на якій коров'ячий гній буде перероблятися на біогаз та якісні біодобрива. Загальний еколого-економічний ефект визначено у розмірі 39,9 млн. грн. на рік. Крім того, створення в регіоні тваринницького комплексу та об'єднання з молокопереробними підприємствами в кластер забезпечить виробництво молочної продукції з якісного, екологічно-чистого молока, що в кінцевому рахунку надасть можливість молокопереробним підприємствам Запорізької області конкурувати на внутрішньому ринку та виходити на зовнішні ринки.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, пов'язаного з впровадженням кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості. Головні наукові і практичні результати полягають у наступному:

1. На підставі дослідження теоретичних підходів українських та зарубіжних учених щодо визначення сутності та змісту поняття “кластер” надано авторське трактування понять: “кластер”, “кластерна модель”, “механізм впровадження кластерної моделі”. Кластер запропоновано розуміти як добровільне неформальне об'єднання географічно-близьких підприємств-виробників, постачальників сировини, торговельних посередників та обслуговуючих підприємств однієї чи декількох галузей з місцевими органами влади, науковими установами та фінансовими інституціями, метою яких є взаємне підвищення ефективності, конкурентоспроможності та соціально-економічного зростання регіону. “Кластерну модель” визначено як систему об'єднання підприємств, установ та організацій з метою досягнення синергетичних ефектів за рахунок взаємовигідної співпраці географічно наближених один до одного постачальників, виробників і торговельних посередників за сприяння державних органів влади, наукових і науково-дослідних інститутів та відповідних інституцій інфраструктури. Під “механізмом впровадження кластерної моделі” запропоновано розуміти комплекс дій, певним чином впорядкованих і спрямованих на розвиток підприємств та соціально-економічне зростання регіону через створення кластерів. Вивчення підходів учених до класифікації кластерів дозволило систематизувати і доповнити існуючі класифікації за основними ознаками: географічною, галузевою, структурною, розвитку та інтеграції. Виявлено основні переваги для державних органів влади та бізнесу від створення кластерів. Серед основних переваг для державних органів влади, зокрема, визначено такі: збільшення кількості платників податків і бази оподаткування; зростання рівня надходжень до бюджетів всіх рівнів; поява інструментів для взаємозв'язку з бізнесом. Основними перевагами для бізнесу встановлено такі: покращення кадрової інфраструктури; поява інфраструктури для досліджень і розробок; зниження витрат; підвищення ефективності функціонування підприємств-учасників кластера, підвищення рентабельності та конкурентоспроможності їх продукції; поява можливостей для виходу підприємств на міжнародні ринки.

2. Систематизація досліджень учених щодо функціонування кластерів дозволила ідентифікувати основні напрямки впливу кластерів на економіку регіону та країни в цілому, серед яких: зниження цін за рахунок скорочення витрат, підвищення ефективності та конкурентоспроможності, створення додаткових можливостей для залучення інвестицій, впровадження інновацій, створення високотехнологічного виробництва та нових робочих місць, підвищення якості продукції, збільшення податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів, задоволення споживчого попиту та розвиток інфраструктури. Ефективне функціонування кластерів, в кінцевому рахунку, впливає на зростання рівня ВРП, ВВП та соціально-економічне зростання регіону і країни в цілому.

3. Виявлено основні передумови створення кластерів підприємств у харчовій промисловості України та проведено їх аналіз на прикладі молочно-промислового комплексу Вільнянського району Запорізької області. Серед основних передумов створення кластерів у харчовій промисловості визначено такі: успішний світовий та вітчизняний досвід функціонування кластерів підприємств; розроблена модель формування кластерів; наявність фахівців, які спроможні розробити алгоритм створення кластера та вести діалог з державними органами влади; унікальні природні ресурси; сприятливий клімат; кваліфікована робоча сила; високий рівень науково-дослідного потенціалу; можливість розширення ринків збуту за рахунок експорту продукції кластера; підвищення вимог споживачів до якості та диференціації продукції, що спонукає підприємства до кооперації та виробництва конкурентоспроможної продукції.

4. Визначено та систематизовано основні завдання, що постають перед державними органами влади та підприємствами у зв'язку з формуванням молочнопромислового кластера підприємств. Державним органам регіональної влади необхідно розробити та затвердити програми: відродження та розвитку молочної промисловості на основі кластеризації; сприяння залученню інвестицій у галузь молочної промисловості з метою модернізації та розширення виробництва молокопереробних підприємств регіону; а також запровадити заходи щодо вдосконалення регуляторних процесів, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища. На місцевому рівні державні органи влади повинні сприяти: створенню нових підприємницьких структур інноваційного типу та налагодженню ефективної взаємодії існуючих елементів інфраструктури кластера. На рівні підприємств-учасників кластера визначено такі завдання: забезпечення освоєння існуючих та вихід на нові ринки збуту продукції; збільшення обсягів виробництва продукції; забезпечення та підвищення якості і конкурентоспроможності продукції.

5. Обґрунтовано необхідність інвестування у створення потужної сировинної бази (тваринницьких комплексів), що здатна задовольнити потреби молокопереробних підприємств області у сировині. Впровадження інвестиційного проекту з формування сировинної бази для молокопереробних підприємств Запорізького регіону дозволить їм зміцнити свій потенціал, знизити вартість кінцевого продукту, підвищити ефективність та конкурентоспроможність продукції, а також дасть поштовх розвитку соціальної інфраструктури, створенню нових робочих місць та, як наслідок, забезпечить підвищення рівня життя сільського населення.

6. Розроблено модель молочнопромислового кластера підприємств Запорізької області, ядром якого повинно стати молокопереробне підприємство ВАТ «Вільнянський маслозавод». До участі у створенні та розвитку молочно-продуктового кластера необхідно залучити наукові кола, які б розробляли та допомагали впроваджувати нові технології виробництва продукції; навчальні заклади освіти, які б забезпечували кваліфікованими кадрами підприємства-учасників кластера; державні органи влади всіх рівнів; торговельні підприємства; сировинні бази. Згодом до ефективно діючого кластера мають можливість

долучитись й інші молокопереробні підприємства області, що дозволить всім підприємствам-учасникам кластера скоротити свої витрати і, як наслідок, знизити ціни на готову продукцію та забезпечити таким чином задоволення споживчого попиту і підвищити ефективність та рентабельність виробництва продукції.

7. Запропоновано механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств, який передбачає п'ять етапів: діагностику діяльності молокопереробних підприємств та визначення основних напрямків їх розвитку, моніторинг зовнішнього середовища та визначення основних напрямків впливу кластера на економіку регіону, розробку моделі молочнопромислового кластера, реалізацію проекту зі створення молочнопромислового кластера, визначення результативності та ефективності функціонування кластера.

8. Розроблено авторський методичний підхід, в якому запропоновано оцінювати ефективність функціонування підприємств у складі кластера та темпи їх розвитку за певними показниками таких видів ефектів: економічним, соціальним, інноваційним та податковим. Залежно від сфери виникнення ефекту запропонований підхід дозволяє також оцінювати та порівнювати ефективність функціонування різних кластерів. Проведені в роботі розрахунки зазначених ефектів за показниками діяльності підприємств у складі молочнопромислового кластера підтверджують ефективність створення кластера. Доведено, що синергетичний ефект від створення молочнопромислового кластера підприємств в Запорізькому регіоні визначається тим, що завдяки взаємовигідній співпраці всіх підприємств кластера ефект отримує кожен з його учасників та регіон базування кластера в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Коваленко Н. М. Аналіз факторів виробництва як однієї з передумов створення молочно-продуктового кластера (на прикладі Вільнянського району Запорізької області) / Н. М. Коваленко // СХІД : аналітично-інформ. журнал. – 2011. – № 1 (108). – С. 85–88 (0,39 д.а.).

2. Коваленко Н. М. Застосування кластерної моделі для підвищення конкурентоспроможності регіональних підприємств харчової промисловості / Н. М. Коваленко // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету : [у 2 ч.]. – 2010. – Вип. № 25. – Ч. II. – С. 212–218 (0,6 д.а.).

3. Коваленко Н. М. Концептуальні підходи до формування механізму впровадження кластерної моделі розвитку підприємств / Н. М. Коваленко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2010. – № 34. – С. 36–39 (0,41 д.а.).

4. Коваленко Н. М. Роль державних органів влади у формуванні кластерів та їх вплив на розвиток регіонів / А. В. Череп, Н. М. Коваленко // Комунальне господарство міст : наук.-техн. зб. Харківської національної академії міського господарства. – 2010. – Вип. 94. – С. 146–153. *Особистий внесок: сформульовано завдання державних органів влади місцевого, регіонального та національного рівнів у розвитку кластерів підприємств (0,22 д.а.).*

5. Коваленко Н. М. Стратегія формування конкурентних переваг підприємства на основі кластерної моделі / Н. М. Коваленко // Вісник Хмельницького національного університету : зб. наук. праць : [у 3 т.]. – 2010. – № 5. – Т. 1. – С. 183–188 (0,67 д.а.).

6. Коваленко Н. М. Теоретичні підходи зарубіжних та українських учених до визначення поняття «кластер» / Н. М. Коваленко // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. ст. – 2010. – № 1 (5). – С. 11–19 (0,83 д.а.).

7. Коваленко Н. М. Шляхи підвищення ефективності реалізації експортного потенціалу промислових підприємств Запорізького регіону на основі кластерної моделі / Н. М. Коваленко // Регіональна бізнес-економіка та управління : наук., виробн.-практ. журн. – 2010. – № 4 (28). – С. 96–104 (0,53 д.а.).

8. Коваленко Н. М. Кластерна концепція як основа розвитку АПК України / Н. М. Коваленко, Т. О. Мороз // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : [в 6 т.]. – 2009. – Вип. 251. – Т. 2. – С. 496–503. *Особистий внесок: обґрунтовано доцільність створення кластерів (0,16 д.а.).*

9. Коваленко Н. М. Необхідність формування кластерних об'єднань та їх економічне значення / Н. М. Коваленко // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. пр. : [у 2 ч.]. – 2009. – Ч. 2. – С. 190–194 (0,34 д.а.).

10. Коваленко Н. М. Вплив митних платежів на агробізнес України / Н. М. Коваленко, Д. О. Гапич // Прометей : регіон. зб. наук. праць з економіки. – 2007. – Вип. 2 (23). – С. 371–374. *Особистий внесок: виявлено вплив митних платежів на розвиток агропромислових підприємств України (0,1 д.а.).*

11. Коваленко Н. М. Інноваційний розвиток у сфері агробізнесу в Україні: загальні засади та проблеми / Н. М. Коваленко, Ю. С. Бризицька // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : [в 4 т.]. – 2007. – Вип. 229. – Т. 1. – С. 119–127. *Особистий внесок: визначено напрямки інноваційної діяльності підприємств АПК України з метою їх розвитку (0,2 д.а.).*

12. Коваленко Н. М. Стратегія фінансової підтримки розвитку агробізнесу у Запорізькому регіоні / Н. М. Коваленко // Зб. наук. праць ЧДТУ. – 2002. – № 4 [7]. – С. 96–99 (0,2 д.а.).

13. Коваленко Н. М. Проблеми розвитку аграрного сектору економіки Запорізького регіону / Н. М. Коваленко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2001. – Вип. 107. – С. 108–113 (0,2 д.а.).

Публікації в інших наукових виданнях:

14. Коваленко Н. М. Державна підтримка інвестиційно-інноваційного розвитку промислових кластерів / Н. М. Коваленко, М. А. Хачатрян : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. [“Стратегія якості у промисловості і освіті”] : [у 4 т.], (Варна (Болгарія), 4–11 черв. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Держ. ін-т підготовки і перепідготовки кадрів промисловості, Технічний ун-т (Варна). – Дніпропетровськ : Журфонд, 2010. – Т. I (Ч. 1). – С. 260–263. *Особистий внесок: визначено роль державних органів влади у формуванні кластерів (0,1 д.а.).*

15. Коваленко Н. М. Доцільність створення кластерних об'єднань підприємств в умовах глобалізації / Н. М. Коваленко : тези доп. XVIII міжнар.

наук. конф. студентів і молодих учених [“Наука і вища освіта”]: [у 4 т.], (Запоріжжя, 22–23 квіт. 2010 р.) / Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – Т. 3. – С. 35 (0,1 д.а.).

16. Коваленко Н. М. Необхідність формування кластерних об’єднань підприємств у харчовій промисловості України / Н. М. Коваленко, М. М. Громихіна : тези доп. VI міжнар. наук.-практ. конф. [“Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах”]: [у 3 ч.], (Київ, 13–14 трав. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Національний ун-т харчових технологій. – К. : НУХТ, 2010. – Ч. 3. – С. 43–44. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність створення кластерів підприємств у харчовій промисловості України (0,05 д.а.).*

17. Коваленко Н. М. Проблеми розвитку потенціалу підприємств молочно-продуктового комплексу Запорізького регіону та його зміцнення на основі створення кластерів / А. В. Череп, Н. М. Коваленко : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. [“Проблеми управління економічним потенціалом регіонів”], (Запоріжжя, 28 жовт. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя : ЗНУ. – 2010. – С. 232–234. *Особистий внесок: проаналізовано сучасний стан розвитку молочнопромислового комплексу Запорізької області та обґрунтовано необхідність інвестування у створення сировинної бази для молокопереробних підприємств області (0,063 д.а.).*

18. Коваленко Н. М. Проблеми розвитку та функціонування кластерних об’єднань підприємств в Україні / Н. М. Коваленко, К. В. Пирогова : тези доп. IV міжнар. наук.-практ. конф. [“Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання”], (Київ, 27–28 трав. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Міжнар. інститут бізнес-освіти Київського нац. екон. ун-ту ім. В. Гетьмана. – К. : МІБО КНЕУ, 2010. – С. 113–115. *Особистий внесок: запропоновано розробити нормативно-правову базу з метою кластеризації економіки України (0,063 д.а.).*

19. Коваленко Н. М. Стан та перспективи розвитку вітчизняних підприємств на основі кластерної моделі державно-приватного партнерства / Н. М. Коваленко, М. В. Ніколайчук : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. [“Державно-приватне партнерство: наукові засади та практика реалізації”], (Ялта, 22–24 квіт. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, ПВНЗ “Кримський інститут економіки та господарського права”. – Ялта : Кримський інститут економіки та господарського права, 2010. – С. 61–64. *Особистий внесок: визначено необхідність взаємодії державних органів влади і бізнесу та законодавчого закріплення кластерної моделі державно-приватного партнерства (0,1 д.а.).*

20. Коваленко Н. М. Теоретичні підходи до побудови кластерної моделі розвитку підприємств харчової промисловості / Н. М. Коваленко, А. О. Терьошина : тези доп. I міжнар. наук.-практ. конф. [“Бізнес та умови його розвитку: національний та міжнародний дискурси”], (Донецьк, 18 лист. 2010 р.) / М-во освіти і науки України, Донецький нац. університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – С. 136–137. *Особистий внесок: визначено механізм формування кластерів підприємств у харчовій промисловості та їх структуру (0,05 д.а.).*

21. Коваленко Н. М. Впровадження кластерної моделі розвитку підприємств / Н. М. Коваленко : тези доп. Університетської наук. конф. студентів, аспірантів і молодих учених [“Сучасні тенденції розвитку менеджменту”], (Запоріжжя, 17 груд. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – С. 278–279 (0,1 д.а.).

22. Коваленко Н. М. Впровадження інноваційних технологій на підприємствах агробізнесу / Н. М. Коваленко, І. О. Бобкова : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. [“Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави”] : [у 4 т.], (Дніпропетровськ, 29–30 жовт. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – Т. 4. – С. 46–48. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних технологій на підприємствах агробізнесу (0,063 д.а.).*

23. Коваленко Н. М. Концепція інституційного розвитку агробізнесу в Запорізькому регіоні / Н. М. Коваленко : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених [“Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”] : [у 2 ч.], (Тернопіль, 22–23 лют. 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. екон. ун-т. – Тернопіль : ТНЕУ „Економічна думка”, 2007. – Ч. 2. – С. 398–400 (0,1 д.а.).

24. Коваленко Н. М. Підготовка до вступу в СОТ регіональних підприємств АПК України / Н. М. Куреда, О. О. Головань, Н. М. Коваленко : тези доп. II міжнар. наук.-практ. конф. [“Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів”], (Запоріжжя, 19–20 жовт. 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Запорізький нац. ун-т. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – С. 68–69. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність державної підтримки підприємств агропромислового комплексу України (0,033 д.а.).*

АНОТАЦІЯ

Коваленко Н. М. Впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (харчова промисловість). – Національний університет харчових технологій, Київ, 2011.

У дисертаційній роботі висвітлено теоретичні, методичні та сучасні практичні аспекти впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості. **Запропоновано авторське визначення понять: “кластер”, “кластерна модель”, “механізм впровадження кластерної моделі”.** Систематизовано та доповнено існуючу класифікацію кластерів за основними ознаками: географічною, галузевою, структурною, розвитку та інтеграції. Проаналізовано досвід впровадження кластерної моделі на підприємствах світу та України. Здійснено оцінку ефективності функціонування молокопереробних підприємств Запорізької області. Проведено ґрунтовний аналіз передумов створення кластера у молочнопромисловому комплексі Вільнянського району Запорізької області та визначено необхідність його створення.

Розроблено модель молочнопромислового кластера підприємств Запорізької області. Запропоновано механізм впровадження кластерної моделі розвитку молокопереробних підприємств харчової промисловості. Обґрунтовано ефективність реалізації інвестиційного проекту зі створення тваринницького комплексу в Запорізькій області. Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності функціонування підприємств у складі кластера та визначено ефект від створення молочнопромислового кластера у Запорізькому регіоні.

Ключові слова: кластер, кластерна модель, механізм, молокопереробні підприємства, харчова промисловість, інвестиційний проект, ефективність.

АННОТАЦИЯ

Коваленко Н. Н. Внедрение кластерной модели развития молокоперерабатывающих предприятий пищевой промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (пищевая промышленность). – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2011.

В диссертации освещены теоретические, методические и современные практические аспекты внедрения кластерной модели развития молокоперерабатывающих предприятий пищевой промышленности. **Рассмотрены подходы зарубежных и украинских ученых к определению понятия “кластер”. Сформулированы авторские определения понятий: “кластер”, “кластерная модель”, “механизм внедрения кластерной модели”. Изучение различных подходов к классификации кластеров позволило систематизировать и дополнить существующие классификации по основным признакам: географическому, отраслевому, структурному, развития и интеграции.**

В работе определены основные преимущества от создания кластеров для государственных органов власти и бизнеса. Проанализированы предпосылки создания кластера в молочнопромышленном комплексе Вольнянского района Запорожской области и обоснована необходимость его создания.

Проведенный в работе анализ деятельности молокоперерабатывающих предприятий Запорожской области показал, что в 2009 году наблюдается снижение рентабельности производства и реализации молока и молочной продукции на исследуемых предприятиях, что объясняется сокращением поголовья коров, и, как следствие, – дефицитом сырья и ростом цен на него.

С целью повышения эффективности деятельности молокоперерабатывающих предприятий сформирована модель молочнопромышленного кластера предприятий Запорожской области, определены основные участники кластера и механизм их взаимодействия.

Разработан механизм внедрения кластерной модели развития молокоперерабатывающих предприятий, который предусматривает пять этапов: диагностику деятельности молокоперерабатывающих предприятий и определение основных направлений их развития, мониторинг внешней среды и определение основных направлений влияния кластера на экономику региона,

разработку модели молочнопромышленного кластера, реализацию проекта по созданию кластера, определение результативности и эффективности функционирования кластера. Предложенный механизм позволит молокоперерабатывающим предприятиям и государственным органам власти наиболее эффективно осуществить мероприятия по внедрению кластерной модели.

Обоснована эффективность реализации инвестиционного проекта по созданию животноводческого комплекса в Запорожской области, что позволит сформировать сырьевую базу для молокоперерабатывающих предприятий.

Разработан авторский методический подход к оценке эффективности функционирования предприятий в составе кластера и темпов их развития, в котором предложено оценивать эффективность по определенным показателям таких эффектов: экономического, социального, инновационного и налогового. На основе предложенного методического подхода был рассчитан эффект от создания молочнопромышленного кластера в Запорожском регионе.

Ключевые слова: кластер, кластерная модель, механизм, молокоперерабатывающие предприятия, пищевая промышленность, инвестиционный проект, эффективность.

SUMMARY

Kovalenko N.M. Introduction of the cluster model for developing milkprocessing enterprises of food industry. - Manuscript.

Thesis for a Candidate's degree in economic sciences in speciality 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (food industry). – National University of Food Technologies, Kyiv, 2011.

The thesis highlights the theoretical, methodical and modern practical aspects of introducing the cluster model for developing milkprocessing enterprises of food industry. *The author's definitions of the concepts: "cluster", "cluster's model", "the mechanism of introducing the cluster model" have been formulated. The existing classification of clusters has been supplemented and according to the basic classifying features has been systematized.* The experience of introducing the cluster model at the enterprises of the world and Ukraine has been analyzed. The efficiency estimation of functioning of milkprocessing enterprises of Zaporizhzhya region has been performed. The pre-conditions for creating the cluster association of enterprises in the milk-industrial complex of Vilnyansk, Zaporizhzhya region has been analyzed.

The model of the milk-industrial cluster of enterprises of Zaporizhzhya region has been worked out. The mechanism of introducing the cluster model for development of milkprocessing enterprises has been offered. With the purpose of providing milkprocessing enterprises of the area with high-quality raw materials the efficiency of fulfilling the investment project in creating the stock-raising complex in Zaporizhzhya region has been substantiated. The methodology of estimating the efficiency of enterprises functioning within the cluster has been offered. The effect of creating the milk-industrial cluster in the Zaporizhzhya region has been determined.

Key words: cluster, cluster model, mechanism, milkprocessing enterprises, food industry, investment project, efficiency.

КОВАЛЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

**ВПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ
МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(харчова промисловість)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку **15.04.2011**. Формат 60x80/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Зам. № 27-09а. Тираж 100 прим.

Виготовлено на поліграфічній базі **Запорізького національного університету**
69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а